Джон Роналд Руел Толкін

Листок, намальований Ніґґлом

Жив-був на світі маленький чоловік, якого називали Ніґґл. Незабаром йому належало вирушити у далеку дорогу. Але ж як йому не хотілося йти! Сама тільки думка про це наганяла на нього смуток. Та що вдієш! Ніґґл знав, що однаково нічого змінити не зможе: прийде час, і доведеться будь-що залишити все, що його оточує, прихопивши в дорогу якусь дещицю. Проте поки не настав час, Ніґґл з усіх сил намагався не думати про потребу збиратися.

Він був художником, хоч і не дуже процвітаючим. Якось вже так склалося, може саме через те, що в нього завжди була ціла купа обтяжливих обов'язків. Ніґґл певним чином давав собі з ними раду, особливо з тими, від яких ніяк не можна було відмовитися. Та ставалося це, на його думку доволі часто — закони країни, де він жив, були суворими. Бувало таке, що з ним траплялися й інші невдачі, словом все це забирало в нього багато часу. Але іноді він міг взагалі нічого не робити, а просто байдикувати собі.

Ніґґл мав у певному розумінні добре серце. Знаєте, є такі добрі люди, які зазвичай довго ниють, бурчать, дратуються, і мовчки (а часом і ні) клянуть все на світі, і тільки після цього всього щось роблять, якщо взагалі роблять. Та саме його добре серце спричиняло те, що на його голову постійно звалювалася якась робота. Найчастіше доводилося допомагати своєму кульгавому сусідові, містерові Перішу, але бувало й комусь здалека, звичайно, якщо вони вже приходили й просили цього.

Час від часу Ніґґл раптово згадував про майбутню подорож, починав збиратися, щось складав, запихав, але даремно. В такі дні йому було не до мистецтва.

В Ніґґловій майстерні стояли кілька картин. Всі вони були великі й занадто розумні, зовсім не до снаги маленькому авторові. Адже ж є такі художники, яким завжди краще вдаються листочки, ніж дерева. Ніґґл був саме таким. Кожен листочок він вимальовував довго і ретельно, так, щоби відобразити його форму, передати його світло і відблиски крапельок роси на його краєчках. Та він так хотів намалювати ціле дерево, величезне дерево з численним листочками, схожими між собою і разом з тим різними, щоб кожен був неповторно красивим.

Особливо Ніґґл побивався над однією картиною. Почав він її з листочка, зірваного вітром, і помаленьку перетворив його на дерево. Це дерево розросталося, щораз ширше розкидаючи незліченні гілки, дедалі глибше проникаючи в землю своїм вигадливим корінням. Потім звідкись взялися чудові пташки й повсідалися на гілках. Про них так само довелося потурбуватися. А потім навколо дерева, і за ним, і скрізь почала відкриватися ціла країна, і незабаром крізь листя можна було роздивитися ліс, що простягся з одного кінця в інший, і вершини гір, увінчані сріблястим снігом.

Ніґґл зовсім перестав цікавитися іншими картинами, а деякі з них він просто прилаштував до країв цього полотна. Незабаром картина стала такою величезною, що для роботи Ніґґл почав використовувати драбину. Він лазив нею згори-надолину: де треба було який штрих додати, а де який мазок невдалий замалювати.

Траплялося, іноді хтось навідувався до нього. Він виглядав спокійним і привітним, чемно слухав те, що йому говорили, але весь час перебирав олівці, що лежали на його столі. Всі його думки були з картиною. Віднедавна вона стояла у великій коморі, яку Ніґґл спеціально для неї побудував на городі, назавжди позбавивши себе врожаїв картоплі. Але, на жаль, добре серце не давало йому спокою. "От якби я був більш зібраним", — казав собі Ніґґл часом, напевне маючи на увазі, що хотів би, аби люди не роздирали його на шматки зі своїми проблемами й турботами.

Коли нарешті випадали спокійні дні, під час яких Ніґґла довго ніхто не смикав, цілий світ йому здавався осяяним сонцем. "Нічого, цю картину я мушу скінчити, мою єдину справжню картину, — казав він сам собі інколи, — а вже потім, що вдієш, доведеться вирушати в ту кляту подорож". Десь глибоко в душі він розумів, що ще недовго зможе відтягувати початок мандрівки. Картина вже мала би перестати рости, натомість почати набувати завершеного вигляду.

Якось Ніґґл стояв перед полотном, відійшовши на декілька кроків, і уважно, майже неупереджено, роздивлявся його. Він зовсім заплутався і вже й не знав, що має думати. Картина була нікчемно написана, це так, але яка ж вона була прекрасна! Одна-однісінька на цілий світ по-справжньому прекрасна картина.

Ніґґл надзвичайно потребував дружньої поради. Та ще краще було би, якби він сам зайшов до комірчини, поплескав би його (тобто себе) по плечі й сказав (звичайно, абсолютно щиро): "Це ж просто неперевершено! Розумію, друзяко, розумію. Гадаю, я збагнув, чого саме ти хотів домогтися. Прошу тебе, і далі працюй так само і нехай ніщо тебе не турбує. Ми будемо просити, щоб тобі призначили пенсію, так що ти ні в чому не будеш нужденним".

Проте досі ніякої пенсії не було. До того ж він усвідомив найголовніше. Щоби закінчити картину бодай за її теперішніх розмірів, йому доведеться добряче зосередитися й щосили попрацювати.

Отже, Ніґґл закотив рукави і почав зосереджуватися. Перші кілька днів він ще намагався не відволікатися. Але... Марно! Його постійно переривали. Чи то ставалися якісь дрібні неполадки в будинку, то треба було їхати до міста і виступати там (просто жах!) присяжним у суді, потім хворів хтось із знайомих, чи в містера Періша раптом ставався напад пристріту, і він не міг рухатися. І це вже незважаючи на гостей: вони з'являлися як гриби після дощу. Настала весна, й усі, зрозуміло, бажали попити чайку десь на свіжому повітрі. Наприклад, у Ніґґла, адже ж він мав пречудовий будиночок за містом. Ніґґл мовчки кляв усіх

гостей як тільки міг, але не заперечував того, що сам запрошував їх ще взимку, коли він був аж ніяк не проти відволіктися, поїхати до міста на закупки, а разом із тим знайомих навідати.

Суворе обличчя не дуже ставало в пригоді: часом не вдавалося вчасно зробити його. А вже тоді, коли справа доходила до обов'язків, нещасного навіть ніхто не питав. Один із гостей якось натякнув Ніґґлові, що вже час сад привести до ладу, бо ж той зовсім заріс, а ну ж раптом навідається інспектор.

Звичайно, ніхто нічого не знав про картину. Але, якби й знав, що би це могло змінити. Гадаю, вони не надали би їй ніякого значення. До того ж вона була далеко не майстерно написана, хоча вдалі місця на ній траплялися. Особливо дерево: воно виглядало дивовижно й було зовсім ні на що не схоже. Це було єдине таке дерево, зрештою, так само, як і його творець, нехай би він був сто разів посередньою й досить недолугою людиною.

Минуло не так багато часу, і вже кожна хвилиночка стала для Ніґґла безцінною. В місті помалу почали згадувати, що Ніґґлові незабаром належить вирушити в подорож. Дехто вже поклав око на його будинок, роздумував як приведе до ладу сад, і скільки ж іще друзяка Ніґґл тягтиме з цією справою.

Настала осінь. Було вогко й постійно дув вітер. Ніґґл майже не залишав своєї комірчини, весь час проводив із картиною. Якось він стояв на самому вершечку драбини, намагаючись вловити відблиск призахідного сонця на одній із засніжених вершин. Ця гора з'явилася нещодавно, зовсім несподівано визирнувши з-за зеленої гілки дерева. Ніґґл відчував, що час, коли доведеться йти, наближається невпинно (от зустріну новий рік, а потім...). Йому ледве вистачало часу на завершення картини, тай те не повністю — деякі частини доведеться тільки намітити.

Цієї миті, як завжди, хтось постукав у двері. "Заходьте", — крикнув Ніґґл у відчаї, й почав злазити з драбини. Він стояв на підлозі, й перебирав у руках пензля, саме тоді коли зайшов Періш. Це був єдиний сусід Ніґґла (всі інші жили у місті), та іноді Ніґґлові здавалося, що й одного сусіда забагато.

З Перішем постійно траплялись якісь негаразди, і він, ясна річ, потребував допомоги. До того ж він зовсім не цікавився малярством, проте дуже віддано ставився до садівництва. Коли Періш дивився на сад Ніґґла (а це ставалося досить часто), там він бачив самі лише бур'яни, та коли кидав погляд на його картини (що траплялося значно рідше), то не бачив взагалі нічого, крім якихось беззмістовних чорних смужок і сіро-зелених плям. Періш жодного разу не втрачав нагоди, аби нагадати сусідові про бур'яни, вважаючи, що це його обов'язок, та від розмови про картини він завжди ухилявся, й був цілком переконаний, що таким чином добре відноситься до Ніґґла.

Йому на гадку не спадало, що таке ставлення все ж не дуже добре, а може й дуже не добре, і що було би значно краще допомогти Ніґґлові прополоти бур'яни й постаратися бодай трішечки похвалити його картини.

— Ну, що там знову в тебе сталося, Періше?

— Не хотів тобі заважати, пробач, — почав Періш, навіть очей не підвівши на картину. — Ти, зрозуміло, дуже заклопотаний...

Щось саме в цьому дусі хотів сказати і Ніґґл, але втратив момент. Тепер йому залишалося тільки ствердно хитати головою.

— Але ж ти знаєш, що я більше не маю до кого піти.

— Авжеж-авжеж, звичайно, — сказав Ніґґл, зітхаючи одним із тих зітхань, які начебто не призначені для чужих вух, але промовляються чомусь завжди дуже чітко. — Як я можу стати тобі в пригоді?

— Та жінка моя захворіла, вже кілька днів тому, і щось це почало мене тривожити. Вітер здув добрячу половину черепиці з даху, через що вода геть заливає спальню. Тому треба закликати лікаря. Та й заразом майстрів, хоча їх навряд чи дочекаєшся... То я й подумав, може ти маєш якісь дошки і шмат полотна, щоб забити дірку на даху, може би зо два дні протрималося. — Й тієї миті він, нарешті, подивився на картину.

— Боже мій, — вигукнув Ніґґл, — тобі таки дійсно не щастить. Сподіваюся, то тільки застуда. Я зараз піду й допоможу тобі перенести хвору надолину.

— Я вдячний, — зазначив Періш, досить прохолодно, — але це не застуда, а лихоманка. Я би не турбував тебе через якусь там застуду. До того ж моя дружина й так лежить на долині, не можу ж я з моєю ногою тягати таці знизу догори. Та ти, я бачу, дуже зайнятий. Вибач, що потурбував. Я ж дійсно мав надію, що ти не відмовишся, зважаючи на моє становище, поїхати за лікарем..., ну тай вже за робітниками, звичайно, якщо в тебе зовсім не лишилось якогось непотрібного шматка полотна?

— Ні-ні, звичайно, не відмовлюся, — пробурмотів Ніґґл, хоча щойно збирався сказати зовсім інше. Тієї миті його ще можна було назвати м'якосердим, але точно не добросердним — добра в його серці й краплини не було. — Що вдієш..., якщо ти вже так хвилюєшся...

— Дуже хвилююся, дуже! Якби ж то я не був кульгавим!

Отже, Ніґґл попрямував за лікарем. Відмовити було якось незручно. Зрештою Періш — єдиний його сусід, а навколо жодної душі, і допомоги нема в кого просити. Та й велосипеда Періш не має, а якби й мав, зі

своєю ногою далеко би не заїхав. Клята нога завдавала Перішеві чимало страждань, і про це треба було пам'ятати. Так! Про це ні на мить не можливо було забути, як і про його квасне обличчя та плаксивий голос.

А часу залишалося зовсім мало. Та про те, щоби пояснювати це Перішеві годі й було думати! Він однаково не зрозумів би нічого. Ніґґл кілька разів згадав лихого і викотив на подвір'я свого велосипеда.

На вулиці було вогко, дув вітер, а денне світло вже почало тьмяніти. "Нині вже не вдасться попрацювати", — подумав він сумовито. Дорогою Ніґґл або бурмотів собі щось під носа, або раптом чітко уявляв вершину гори, і поруч тонесенький зелений паросток, той самий, що його він побачив ще навесні... Мазок лягав за мазком. Його пальці стискали кермо велосипеду. Зараз, коли картини не було поруч, Ніґґл нарешті відчув, зрозумів, яким саме має бути цей осяйний паросток, повторюючи риси віддалених гір. Але щось не давало йому спокою, й у глибині душі він розумів, що це страх — він дуже переживав, що може не встигнути.

Ніґґл знайшов лікаря. Ремонтна майстерня, щоправда, була зачинена — за такої погоди всі сиділи вдома, ближче до вогню, та проте він залишив записку майстрам. Дорогою назад Ніґґл змок, як хлющ, через що сильно застудився. На щастя, лікар вчинив дуже мудро, не зірвавшись із місця відразу, як це дехто робить, а приїхав наступного дня, так що мав вже двох пацієнтів у сусідніх будинках.

Ніґґл лежав у ліжку. Його лихоманило. Над головою кружляло листя, вилися гілки, і це все складалося в дивовижні візерунки. До звістки про те, що в місіс Періш тільки застуда і вона вже починає потрохи вставати з ліжка, Ніґґл поставився байдуже. Він просто відвернувся обличчям до стіни, а листя накрило його з головою.

Вітер не вщухав. Він зірвав багато черепців із Перішевого будинку, так само і з Ніґґлового, напевно, бо й у нього тепер почав протікати дах. Майстри все таки не приїхали. Перші кілька днів Ніґґлові не було до того

діла. Але потім він захотів їсти й довелося вилазити з ліжка. Адже за ним ніхто не доглядав. Дружини в нього не було. Періш теж не міг зайти — через негоду в нього сильно розболілася нога. Місіс Періш сновигала будинком, скрізь витираючи калабані, а в душі в неї наростала підозра, чи не забув бува той Ніґґл зайти до майстерні. Якби вона мала надію дістати щось корисне для ремонту даху, вона би негайно відправила чоловіка до сусіда, навіть якби він був змушений стрибати на одній нозі. Проте цього вона не сподівалася, тому Ніґґл залишився сам на сам зі своєю бідою.

Лише наприкінці тижня він так-сяк дошкандибав до своєї комірчини, і навіть спробував вилізти на драбину, але від першого ж кроку в нього запаморочилася голова. Тоді він просто сів і почав дивитися на картину. Та ніяких образів не було. Він нічого не бачив: ні візерунків із листя, ні далеких гір..., хіба що клаптик пустелі на обрії, але намалювати він не спромігся би навіть його — сили би не вистачило.

Наступного дня Ніґґл почувався значно краще. Він зміг вилізти на драбину й почав малювати. Проте не встиг він як слід поринути в роботу, коли хтось постукав у двері: "хай йому грець", — не витримав Ніґґл. Але це нічого не змінило. Він міг би сказати найлюб'язніше: "заходьте!", наприклад, адже двері однаково відчинилися й на поріг ступив дуже високий незнайомець. "Це приватна майстерня, — розлютився Ніґґл, — я зайнятий! Дайте мені спокій врешті-решт. Забирайтеся геть!".

— Я інспектор служби охорони будівель, — незнайомець витяг вперед руку, показуючи своє посвідчення, так, щоб Ніґґл міг його роздивитися з драбини.

— Ой! — тільки й скрикнув той.

— Будинок вашого сусіди перебуває у незадовільному стані, — продовжував інспектор.

— Я знаю, — відповів Ніґґл, — і вже доволі давно повідомив про це в майстерні з ремонту будівель, але як бачите, майстри таки не приїхали. А потім я захворів.

— Зрозуміло. Але, бачу, ви вже одужали.

— Але ж я не майстер. Періш сам винен. Треба було звернутися до міської ради і просити допомоги аварійної служби.

— Зараз аварійна служба займається більш серйозними руйнуваннями. Можливо, ви чули, що в долині був паводок. Чимало родин залишилися без даху над головою. А ви мали би допомогти сусідові зробити дрібний ремонт, таким чином попередивши потребу значно дорожчих робіт. Це ж закон. Ви маєте тут чимало будівельних матеріалів: полотно, дерево, водонепроникна фарба.

— Де? — здивовано перепитав Ніґґл.

— Та ж ось! — інспектор вказав на картину.

— Але ж це картина!

— Так, це картина. Але найпершими охороні підлягають будинки. Це закон.

— Але ж не можу я...

Більше Ніґґл не зміг нічого сказати, тому що на порозі з'явився ще один чоловік. Він був схожим на інспектора, немовби це був його двійник: так само високий, вдягнений у все чорне.

— Збирайся, — сказав чоловік. — Я провідник.

Ніґґл злетів із драбини додолу. Здавалося, в нього знову почалася гарячка: він залився холодним потом, перед очима все розпливалося.

— Провідник... Чий провідник?

— Твій. І твого вагону. Потяг чекає на тебе. Ти й так надто затримався. Але вже час. Тобі час вирушати в дорогу.

— Цього тільки не вистачало, — вигукнув інспектор. — Щоб ви знали, що іти, не довівши до ладу всі свої справи, неправильно, навіть більше — ганебно. Але тепер, принаймні, ми знайдемо корисніше застосування для цього шматка полотна.

— О Господи! — тільки й зміг прошепотіти Ніґґл, а потім заплакав. — Вона ж іще не завершена.

— Може й не завершена, — промовив провідник, — та однаково це все. Ходімо!

Ніґґлові нічого не залишалося як піти. Він був майже спокійним. Провідник не дав йому часу, аби зібратися, сказавши, що це треба було зробити завчасно, а зараз вони поспішають. Вже в передпокої Ніґґл прихопив таки маленький згорточок, але в ньому виявилися тільки фарби й альбом з начерками. Ні їжі, ні одягу там не було. Вони прийшли саме перед тим, як поїзд мав вирушати. Ніґґл дуже втомився, його очі закривалися самі по собі. Він ледве усвідомлював, що його заштовхують до купе. Потяг рушив. Він не розумів, куди їде і навіщо, тай не намагався зрозуміти. Згодом стало зовсім темно — потяг в'їхав до тунелю.

Коли Ніґґл прокинувся, через вікно виднівся великий присмерковий вокзал. Пероном ходив носильник і вигукував якесь слово. Але це не була назва місця. Носильник кликав його: "Ніґґл!"

Ніґґл поспіхом вийшов на перон, відразу згадавши, що залишив у купе свій згорток. Він озирнувся, але потягу вже не було.

"А, нарешті, ви з'явилися, — сказав носильник. — Ходіть за мною. Що?! Нема багажу! Тепер вас вже точно відправлять до виправного дому".

Ніґґл раптом відчув, що він дуже хворий. У нього потемніло в очах, і він гепнувся на самісіньку платформу. Його поклали в машину і відправили до виправного будинку, в ізолятор.

Лікування зовсім не сподобалося Ніґґлові. Ліки, які йому давали, були нестерпно гіркими, а персонал строгим і мовчазним. Крім них він не бачив жодної душі. Часом до нього приходив лікар, але він так само був строгим і похмурим. У визначені години Ніґґл мав працювати: копати землю, теслювати, фарбувати якісь дошки тільки в один тільки колір.

Прогулянок йому не дозволяли, а всі вікна в лікарні виходили на внутрішнє подвір'я. Іноді його на довгий час залишали в темряві, на години, без перерви — це в них називалося "дати час подумати". Незабаром Ніґґл втратив лік дням. Краще йому не ставало, звичайно, якщо виходити виключно з його власних відчуттів. У будь-якому випадку тепер його ніщо не тішило. Ну, зовсім ніщо, навіть відпочинок.

Спочатку, перші сто років (я тільки передаю вам його власне відчуття часу), його навідував якийсь незрозумілий неспокій, і тоді він думав про минуле. Лежачи в темряві, він повторював подумки одні слова: "якби ж то я тільки зайшов тоді до Періша, відразу після того, як почалися ті вітри... Я ж збирався... Ми разом закріпили би черепицю, і тоді місіс Періш не захворіла б, і я би не захворів. І тоді в мене залишався би цілий тиждень".

Але з часом чимало всього стерлося з його пам'яті, він вже був не здатен пригадати, навіщо йому був той "цілий тиждень". Неспокій теж зник, ніщо більше не хвилювало його — хіба що робота в лікарні. Тепер він все планував завчасно, прикидаючи, скільки часу займе та чи інша справа: як зашвидко, наприклад, можна дати собі раду з цією підлогою, щоби вона не рипіла, чи повісити нові двері, чи полагодити ніжку стільця. Напевне тепер про Ніґґла нарешті можна було сказати, що він став корисним, але ніхто йому цього зрештою не говорив. Тай тримали його тут так довго не задля "користі". Вони швидше просто чекали, поки його стан покращиться, а щодо того, наскільки він мав "покращитися", у них були свої власні, медичні погляди.

Так чи інакше, нещасний Ніґґл не відчував тепер ніякої радості життя, нічого такого, що раніше він міг би назвати радістю. Розваг він майже не мав, що й казати. Проте останнім часом він почав переживати невідоме до того почуття, ніби задоволення від того, що твоя синичка сидить на твоїй долоні. Він починав роботу за дзвінком і за дзвінком закінчував. Деякі речі він ретельно відкладав у бік, і там вони чекали, коли настане час їх доробити. За день він встигав багато чого і прекрасно давав собі раду з дрібними дорученнями. І хоч тепер "час не належав йому", він нарешті став "паном свого часу". Він зрозумів справжню вартість часу: чого він вартий, а чого — ні. І найперше усвідомив, що не варто поспішати. До Ніґґла прийшов спокій, і тепер у години відпочинку він міг дійсно відпочивати.

Аж раптом все змінилося. Йому більше не доручали теслярських робіт, змушуючи щодня тільки копати і копати. Про відпочинок годі й було думати. Ніґґл сприйняв це з покорою. І тільки по довгому часі в його пам'яті почали виникати відривки тих прокльонів, що їх він так часто колись промовляв. Важко повірити, але він майже зовсім забув їх. Він копав допоки вистачало сили згинатися, допоки шкіра на його долонях не почала злазити, а руки не почали кровити. Тоді він відчув, що не може більше підняти лопату. Ніхто не сказав йому доброго слова. З'явився лікар, подивився на Ніґґла й промовив: "Припинити роботу. Повний спокій у темряві".

Ніґґл лежав у темряві та цілковитому спокої, настільки цілковитому, що жодна думка чи почуття не приходили до нього, і він ледве міг сказати, скільки так вже лежить: кілька днів чи, може, кілька років? Якось він почув голоси. Зовсім незнайомі голоси. Він був переконаний, що до того ніколи не чув їх. Видавалося, що в сусідній кімнаті зібралася нарада лікарів, чи слідча комісія, а голоси долинають через нещільно зачинені двері. Щоправда, світла Ніґґл не бачив.

— А зараз розберемося з випадком Ніґґла! — промовив один голос. Це був дуже суворий голос, ще суворіший за голос лікаря.

— Що ж з ним сталося? — запитав другий голос. Його можна було би назвати ніжним, але в ньому не було м'якості, лише злилися і смуток, і надія — це був голос визначальника доль. — Що ж сталося з Ніґґлом? Він мав прекрасне серце!

— Та воно погано працювало! І голова теж не набагато краща — не дуже то він обтяжувався думками. Подивіться, скільки часу він згаяв, і навіть не на розваги, а просто так. Він навіть у дорогу як слід не зібрався. Адже він міг дещо приготувати, та ні. З'явився тут як останній нікчема, тож ми мусили обходитися з ним, як з жебраком. Так що це складний випадок. Гадаю, доведеться ще трохи потримати його тут.

— Може, йому це би не завадило, — промовив другий голос. — Але з іншого боку..., він тільки маленька людина. Великі справи ніколи не були призначені для нього, на це йому би не вистачило сили. Тож треба подивитися до записів. Дивіться! Дещо тут свідчить на його користь.

— Може й так, — відрубав перший голос. — Але, переконаний, що жоден із цих аргументів не витримає ретельного розгляду.

— Давайте хоч спробуємо, — запропонував другий голос. — Ось, наприклад. За покликанням своїм Ніґґл був художником. Не генієм, звичайно, але... Листок, намальований Ніґґлом, виглядає досить

привабливо. Згадайте, як він завжди переживав через те, щоб листя вийшло чим красивішим, і все тільки заради самого листя. Йому й на гадку не спадало, що це звеличує його самого. Дивіться, тут, наприклад, жодного слова нема про те, що він робив вигляд, хай навіть перед самим собою, ніби це виправдовувало його неуважність щодо речей, встановлених законом.

— Тоді він не мав права бути настільки неуважним, — сказав перший голос.

— Але ж він завжди приходив, якщо хтось потребував його, — зазначив другий голос.

— Аж ніяк, не завжди. А лише тоді, коли це не коштувало йому багато сили. І разом з тим, він постійно нарікав, що його "відволікають". Подивіться самі! Записи аж рясніють такими висловлюваннями вперемішку із різними недолугими наріканнями і навіть прокльонами.

— Так, це правда. Але нещасному тоді дійсно здавалося, що його відволікають. Та він ніколи не чекав ніякої винагороди, як вони це там називають. Ось, наприклад, випадок Періша. Це той, що прибув згодом, сусід Ніґґла. Він же жодного разу й пальцем для Ніґґла не поворухнув, а про подяку годі й говорити. Але тут нема жодного слова про те, щоб Ніґґл колись чекав цієї подяки. Ні, у нього й думки такої не виникало.

— Так, це свідчить на його користь, — сказав перший голос. — Але не дуже переконливо. Якщо придивитися краще, гадаю, виявиться, що Ніґґл швидше за все просто забував про це. Всі просьби Періша він вважав прикрим непорозумінням, і відразу ж викидав їх з голови, щойно з ними було покінчено.

— Але подивіться, — наполягав другий голос, — ось, останній запис. Ця поїздка у дощ. Я підкреслюю, що це найсправжнісінька

самопожертва. Ніґґл передчував, що впускає останню нагоду закінчити картину. До того ж він здогадувався, що Періш даремно так переживає.

— Ви перегинаєте палицю, — зазначив перший голос. — Але однаково останнє слово належить вам. Це ваша справа — виставляти все у якнайкращому світлі. І часом у вас непогано виходить. Отже, що ви пропонуєте?

— Я гадаю, вже час дозволити йому відпочити. Він потребує заспокоєння.

Ніґґлові здалося, що ніхто ще не був до нього щедрішим за цей голос. Коли він промовив "заспокоєння", Ніґґла ніби обсипали коштовними дарами, або він отримав запрошення на королівське свято. Його геть приголомшило це "дати відпочити", і він відчув, як в цілковитій темряві обличчя його заливає фарба сорому. Так буває, коли вас раптом похвалять уголос, а ви самі й усі навколо знають, що похвала ця не заслужена. Ніґґл глибше закутався колючою ковдрою. Було зовсім тихо. Потім перший голос спитав його, прямісінько під вухом:

— Ти ж все чув?

— Так.

— То що ж ти можеш сказати?

— Прошу, скажіть, як там Періш? Я так скучив за ним. Сподіваюся, він не дуже хворий. Може, ви зможете й ногу його полікувати — вона завжди приносить йому стільки страждань. І, запевняю вас, ми не варті таких турбот. Періш був дуже добрим сусідом. Він продавав мені чудову картоплю, і зовсім недорого, а це, самі розумієте, дозволяє уникнути багатьох клопотів.

— Справді? — спитав перший голос. — Я радий за нього.

Знову стало тихо. Потім Ніґґл почув, як голоси віддаляються.

"Добре, я згоден, — промовив перший голос, десь дуже-дуже далеко. — Нехай рушає на наступну станцію. Хоч би й завтра!"

Коли Ніґґл прокинувся, жалюзі на вікнах були підняті, а його кімнаточку заливало сонячне світло. На стільці, де він на ніч складав лікарняну форму, тепер звідкись взявся зручний одяг. Після сніданку до нього прийшов лікар. Він намастив його кровоточиві долоні якимось бальзамом і рани відразу затяглися. На дорогу лікар дав йому кілька корисних порад і (про всяк випадок) пляшечку тоніка. Потім Ніґґла пригостили тістечками і келихом вина, і вручили йому квиток.

"Можете йти на станцію, — сказав лікар. — Там носильник, він придивиться за вами. Прощавайте!"

Ніґґл тихесенько вислизнув через центральні двері, і завмер на порозі. Сонце засліпило його. Адже він пам'ятав тільки велику станцію, і тому думав, що знаходиться в такому ж великому місті. Але все виявилося зовсім не так. Він стояв на вершині пагорба, голого, зеленого, овіяного пронизливим вітром. Навколо нікого не було. В долині, біля підніжжя пагорба, немов дзеркало, виблискував на сонці дах станції.

Ніґґл почав спускатися впевненими широкими кроками. Носильник відразу впізнав його. "Сюди, сюди!" і він провів Ніґґла на платформу. Там стояв малесенький дивний потяг — один паротяг і один вагончик. Обидва виблискували — відразу було помітно, що фарба зовсім свіжесенька. Напевно це була їхня перша подорож. Та що там потяг! Навіть колії виблискували, підпори під ними були пофарбовані у чудовий зелений колір, а від шпалів виходив незрівнянний аромат свіжої, розігрітої сонцем смоли.

Вагон був порожнім.

— Куди прямує потяг? — запитав Ніґґл носильника.

— Гадаю, що це місце ще не встигло отримати назву. Але вам там сподобається, — і він затраснув за Ніґґлом двері вагона.

Маленький паровоз відразу запахкав, а Ніґґл відкинувся на спинку сидіння. Потяг рухався глибокою улоговиною, поміж двома її зеленими схилами під блакитним дахом неба. Минуло, здавалося, зовсім мало часу, і паровоз дав гудок, зарипіли гальма, і потяг зупинився. Навколо не було ні станції, ні бодай таблички з назвою місця, тільки кілька сходинок нагору зеленим насипом, туди, де росла підстрижена зелена огорожа. Піднявшись, Ніґґл побачив фірточку, а поруч свій велосипед чи, принаймні, такий самий. На фіртці було щось схоже на жовту етикетку, де великими чорними літерами було виписано "Ніґґл".

Ніґґл розчахнув фіртку й сів на велосипед. Він помчав вниз із гори, осяяної весняним сонцем. Незабаром стежина зникла, і Ніґґл поїхав по свіженькій траві. Вона була зеленою, густою, та кожну травинку її можна було роздивитися. Чоловік вже десь бачив щось таке, а може тільки мріяв про це море трави? Вихиляси місцевості також видавалися йому знайомими. Так, тут починається схил перед рівниною, а потім знову підйом. Раптом величезна зелена тінь заслонила від нього сонце. Ніґґл підвів голову й від побаченого гепнувся з велосипеду.

Перед ним стояло дерево, його дерево, довершено досконале, якщо звичайно можна так сказати про живе дерево. На ньому саме розпускалися листочки, росли гілочки і вигиналися від вітру, від того вітру, який Ніґґл так часто передчував, передбачав, але не міг передати. Зараз він дивився на дерево, а руки його повільно підіймалися аж поки не розкрилися широко, ніби для обіймів.

"Це справжнісінький дар!" — тільки й промовив він нарешті, і це стосувалося його таланту і завершенню його праці, хоча сам Ніґґл вжив це слово у прямому значенні.

Ніґґл не міг надивитися на дерево, не в змозі відвести від нього очей. Тут був кожен листочок, над яким він працював колись. І виглядали вони всі точнісінько так, як він їх задумав, але аж ніяк не так, як вони виходили на полотні. З-поміж численних листочків були ті, що встигли розпуститися лише в його уяві, й навіть ті, яким на це не вистачило часу. На їхній тендітній поверхні не було ні слів, ні чисел, але можна було прочитати дати, як у календарі. Й це було чи не найдивовижнішим, адже він чітко бачив, що деякі найпрекрасніші листочки (найяскравіші представники його стилю) були створені спільно з містером Перішем. Саме так і не інакше!

Скрізь на дереві гніздилися пташки. Чудові птахи, вони так незрівнянно співали! На його очах вони відкладали яєчка, вилуплювалися, ставали на крило й летіли ген до лісу, несучи свої найдивовижніші пісні. Виявляється і ліс був тут. Він простягся в далечінь і лише за небокраєм виднілися обриси гір.

Ніґґл ще трохи посидів біля дерева, а потім встав і попрямував до лісу. Дерево не набридло йому, аж ніяк! Просто він більше не потребував того, аби дивитися на нього, він ніби ввібрав дерево в себе і відчував тепер як росте кожна його гілочка. Тож він ішов лісом, й тут виявилася дивна річ. Адже ж ліс знаходився на віддалі, та до нього таки можна було приблизитися і навіть зайти в нього, а він однаково не втрачав своєї віддаленості. Ви тільки уявіть, як цікаво було гуляти цією країною. Йдете-йдете, а перед вами простягалися нові незвідані далі. З'являвся другий, третій, четвертий плин, вдвічі, втричі, вчетверо прекрасніший. Увесь світ відкривався вам на долоні (чи на картині, якщо вам так більше до вподоби). Та скрізь є свої межі. Так само й тут. Поступово, хоч і повільно наближалися гори. Вони видавалися вже не частиною картини, а переходом до чогось іншого, невідомого, якимось проблиском наступної сходинки — іншої картини.

Ніґґл невтомно мандрував, заглядаючи в кожен куточок, але не можна сказати, що він тинявся. Він все уважно вивчав. Дерево виявилося завершеним, отже, його ніхто не знищив. "Ось так вийшло

все зовсім навпаки", — виникла в нього думка. Проте в лісі було ще чимало такого, що потребувало доопрацювання, до чого ще треба було докласти зусиль. Нічого зайвого чи неправильного він не помічав, проте бачив безліч незакінченого. А головне, що він тепер чітко усвідомлював де є потреба довершення.

По якомусь часі Ніґґл присів відпочити під одним дуже красивим віддаленим деревом. Воно було чимось схоже на те його дерево, та все таки інше, якесь особливе... Хоча, якщо придивитися, воно було не досить індивідуальним, і саме тому потребувало уваги. Ніґґл почав роздумувати над тим, з чого варто почати роботу, чим закінчити, скільки це потребуватиме часу, але щось не давало йому змоги прийняти остаточне рішення.

"Так, звичайно! — вигукнув він нарешті. — Періш! Ось кого мені не вистачає. Адже він знає про землю, дерева і різноманітні рослинки чимало такого, про що я ніколи не чув. Зрештою, це ж не мій власний парк. Без допомоги та поради я нічого не вдію. Давно треба було подумати про це".

Він піднявся й попрямував туди, звідки вирішив починати роботу. Він вже скидав куртку й раптом зупинився. Внизу, в малесенькій, прихованій з усіх сторін улоговинці, звідки не було видно ні других, ні третіх планів, стояв чоловік. Він спирався на лопату й на всі боки розгублено крутив головою, виказуючи нерозуміння що йому робити далі. Ніґґл погукав його: "Періш!"

Періш перекинув лопату через плече й почимчикував до Ніґґла. Він досі трохи накульгував. Вони мовчки привіталися кивками голови, так само як колись, коли зустрічалися на стежині між двома живими огорожами. Тільки цього разу обидва чоловіки пішли в одну сторону, пліч-о-пліч. Вони не потребували слів. Мовчки домовилися про те, де краще побудувати будиночок, а де закласти садочок. Це треба було зробити щонайперше — цих речей тут дуже не вистачало. Під час роботи виявилася ще одна цікава штука: з них двох Ніґґл тепер значно

краще розподіляв час і організовував усе, повністю поринувши у будівництво. Періш, навпаки, уважно вдивлявся в оточуючий його світ, подовгу роздивлявся дерева. Та найчастіше він приходив до того дерева.

Якось Ніґґл садив живу огорожу, а Періш лежав поруч, витягшись на траві, і невідривно дивився на маленьку квіточку, що росла в зеленій траві. Квіточка мала дивовижну досконалу форму.

Колись давно Ніґґл серед коріння дерева намалював не одну таку квіточку. Раптом Періш підняв очі — його обличчя було осонене, він посміхався.

— Як тут чудово! Знаєш, Ніґґл, я не вартий усього цього. Якби ж ти не закинув за мене слівце...

— Дурниці! — відмахнувся Ніґґл. — Не пам'ятаю, що я там говорив, але напевно це нічого не вирішувало.

— Та ні, ти ж бачиш — того вистачило. Вони випустили мене значно раніше. Пам'ятаєш той другий голос? Це він мене сюди відіслав. Він сказав, що ти хотів мене бачити. Це означає, що я всім завдячую тобі.

— Не мені, а другому голосові. Ми обидва йому завдячуємо.

Так вони разом і жили і будували. Скільки часу минуло, цього я не можу сказати напевне. Спочатку, ніде правди діти, бувало вони сварилися, особливо коли втомлювалися, а інколи вони все таки стомлювалися. Виявилося, що вони обидва дістали на дорогу по пляшечці тоніку. Пляшки були однаковісінькі, кожна мала на собі наліпку: "Приймати кілька крапель перед сном. Розбавити джерельною водою".

Джерело вони знайшли в самісінькому серці лісу. Ніґґл задумав його дуже-дуже давно, але зрештою не встиг намалювати. Й ось виявилося, що джерело живить велике озеро, що виблискує вдалині на обрії, а отже, й кожну травиночку, яка росла в долині.

Від кількох цих крапель вода ставала гіркою, від неї в роті все терпло, але вона відновлювала сили та просвітлювала думки. Коли вони випивали по цілому келиху, то лягали відпочити, а коли знову бралися до роботи, все виходило на диво швидко й весело. У такі миті Ніґґл особливо натхненно вигадував нові красиві квіти та різноманітні рослини, а Періш відразу ж вирішував куди найкраще їх посадити. Потреба пляшок з тоніком зникла задовго до того, як вони спорожніли. Періш перестав кульгати.

Робота поволі завершувалася. Тепер вони частенько дозволяли собі поблукати, щоб намилуватися деревами і квітами, подумати про колір і форму, і просто про те, що й до чого. Часом вони вдвох співали. Та попри це погляд Ніґґла мимоволі щораз частіше звертався в бік гір.

Нарешті настав час, коли хатинка в улоговинці, сад, дерева, ліс, озеро, та й ціла країна стали нарешті такими, якими й мали бути — зовсім особливими, певним чином єдиними. Дерево рясно вкрив цвіт.

"Сьогодні ввечері ми закінчимо роботу, — сказав Періш одного разу. — Давай після цього вирушимо в невелику подорож".

Вони вийшли на дорогу наступного ранку, минули другий, третій, четвертий план, і так дісталися зрештою до кордону, чи краще сказати до межі країни. На це, здавалося, не вказувало ніщо: тут не було ні риски, ні огорожі, та вони однаково зрозуміли, що ця країна закінчується. Назустріч їм з боку гір вкритими травою схилами спускався чоловік. Він був схожим на пастуха.

"Я із задоволенням супроводжуватиму вас, — сказав він, підійшовши ближче. — Якщо ви, звичайно, збираєтеся рушати далі".

На мить між ними ніби пролягла тінь. Ніґґл зрозумів, що тепер він просто змушений іти далі і він піде, а от Періш не був готовим до цього й дуже хотів ще залишитися.

— Я краще зачекаю на мою дружину, — сказав він Ніґґлові. — Бо інакше їй буде самотньо. Відчуваю, що їй теж дорога сюди вслід за мною, коли настане її час, і коли я буду готовий зустріти її. Будинок тепер закінчений, ми зробили все, що могли, і мені дуже кортить його їй показати. Вона швидко приведе там все до ладу й затишно облаштує. Тай взагалі їй має сподобатися.

Тут Періш звернувся до пастуха:

— Скажіть, ви ж маєте знати, що це за країна, як вона називається?

— Країна Ніґґла. Хіба ви не знали? Адже це картина Ніґґла, принаймні більша частина. А нещодавно тут з'явився ще й сад Періша.

— Картина... — Періш виглядав приголомшеним. — Отже, ти все це намалював, ще тоді... Ні за що не подумав би. Чому ж ти раніше мені не сказав?

— Він намагався, — відповів замість Ніґґла пастух. — Давно вже. Але ви не звертали уваги, і навіть збиралися залатати полотном дах. Адже ви з дружиною вважали картину "Ніґґлівськими витребеньками", або просто "ляпаниною".

— Та ж тоді все було якесь несправжнє.

— Звичайно. Тоді то був тільки промінчик. Але будь-який промінчик можна вловити, варто лише трішечки постаратися.

— Я сам винен, — втрутився Ніґґл. — Я ж нічого тобі як слід не пояснив. Знаєш, я ж іноді називав тебе старим кротом. Але зараз це немає значення. Ми стільки побачили, стільки пережили разом. Може й могло все бути інакше, але чи потрібно це? Адже однаково зараз все добре, чи не так? Та тепер мені вже час. Прощавай! Я впевнений, ми ще побачимося, і тоді вже напевно для чогось придамося.

Так вони й попрощалися. На мить Ніґґл повернувся — на дереві розквітнула велика квітка, яскрава, немов полум'я. Всі птахи кружляли в повітрі й співали. Він посміхнувся, кивнув Перішеві й попрямував вперед за пастухом.

Йому належало чимало дізнатися: про високогірні пасовища, про овець і про те, яким безхмарним буває небо. Він підіймався схилами пагорбів щораз вище, поступово наближаючись до гір. Хтозна, що з ним потім сталося. Сидячи у своєму старовинному будинку, маленький Ніґґл зміг передбачити обриси гір, таким чином вони й потрапили до нього на картину. Аж ось вони справжнісінькі, а що чекає на нього за ними — про це можуть розповісти хіба ті, хто досягнув їхніх вершин.

***

— А от я думаю, він був людиною до нічого, — сказав Томпкінс, член міської ради. — Геть непотрібний. Та яка з нього була користь для суспільства?

— Навіть не знаю, — відповів Аткінс (шкільний учитель, не найвпливовіша особа в місті). — Я не судив би настільки категорично. Адже це залежить від того, що саме вважати користю.

— Користь — це користь, практична, економічна, зрештою. Ймовірно, навіть таких громадян можна було якимось чином використати, якщо би дехто у наших школах краще виконував свої обов'язки. Та ні! Як наслідок, суспільство дістає геть непотрібних людей. Якби я керував

цією країною, я змусив би людей такого штибу займатися тим, на що вони здатні. Наприклад, мити посуд десь у громадській кухні. І не переживайте, я прослідкував би, щоб вони виконували все, як слід. Інакше їх би усували. Зокрема, його варто було усунути.

— Усунути? Що ви маєте на увазі? Відправили би його в подорож раніше, ніж настав його час?

— Так, саме так, якщо висловлюватися вашою дурнуватою застарілою мовою. Я спустив би його надолину сміттєвою трубою — прямісінько на смітник! От що я маю на увазі.

— Отже, ви вважаєте, що малярство нічого не варте, що його не слід оберігати й удосконалювати?

— Ні, малярство таки дечого варте, тільки не ця мазанина. Активні, молоді хлопці, якщо вони не бояться сучасних ідей, стилів, завжди знають як себе показати. Але ж не цей старий ідіот зі своїми снами на яву. Та якби він написав хоч один пристойний вражаючий плакат — було би про що говорити. Але ні, він зациклився на своїх листочках і квіточках. Якось я спитав його, що такого він у них знайшов. І знаєте, що він мені відповів?! — "Вони красиві!" "Що? — перепитав я, — органи травлення й розмноження рослин?" А він навіть не знайшовся з відповіддю. Старе тріпло!

— Тріпло... — зітхнув Аткінс. — Так, нещасний так нічого й не завершив. Тепер, коли його нема, полотна мають "корисніше застосування", але як на мене, Томпкінсе, то я не впевнений, що воно "корисніше". Пам'ятаєте одну велику картину... Нею потім залатали дірку на даху сусіднього будинку після тієї бурі й повені. Я тоді знайшов шматочок цього полотна. Він, певно, відірвався, і лежав на землі. Звичайно, намальоване сильно постраждало, але можна було роздивитися вершину гори й гілку дерева. І ви знаєте, з того часу ця картина не виходить мені з голови.

— Перепрошую, звідки?

— Про кого це ви тут розмовляєте? — втрутився Перкінс. Потрібно було розрядити напружену ситуацію. Бо щоки в Аткінса аж палали.

— Це ім'я й згадувати не варто, — відмахнувся Томпкінс. — Навіть не знаю, чого це раптом ми про нього згадали. Він навіть в нашому місті не жив.

— То правда, він жив за містом, — не стримався Аткінс. — Але, позатим, його будинок не давав вам спокою. Саме тому ви швендяли туди, начебто заходили на горнятко чаю, а самі потім зневажали його. То як, тепер ви можете бути задоволені? Отримали його будинок на додачу до свого власного! Тож давайте залишимо йому бодай ім'я. Ми розмовляли про Ніґґла, Перкінсе, якщо вам цікаво.

— А-а-а, нещасний Ніґґл! Хто би міг подумати! Виявляється він умів малювати.

Таким чином, напевно, востаннє було згадано про Ніґґла. Щоправда, Аткінс зберіг той дивний шматок полотна. Фарба з нього майже повністю облетіла, і лиш один пречудовий листок залишився неушкодженим. Аткінс вставив його в рамку і заповів міському музеєві, де той довго висів у куточку, з табличкою "Листок. Намальований Ніґґлом". Дехто навіть встиг його помітити. Але потім музей згорів, і про листок, тай про Ніґґла в цій милій країні всі позабували.

***

— Це неймовірно, наскільки вона корисна, — сказав другий голос. — Там можна й відпочити, і відновити сили, адже це так сприяє одужанню. Та знаєте, що найголовніше: для багатьох це немов перша сходинка, початок пізнання гір. У багатьох випадках вона виявляється

чудотворним засобом. Скільки я туди відсилаю — й нікого не доводилося повертати назад.

— Що правда, те правда, — сказав перший голос. — Чи не час назвати цю країну? Що можете запропонувати?

— За нас давно все вирішив носильник. "Потяг до Ніґґлперіш* подано!" — ось що вигукує він тепер на станції. Ніґґлперіш! Я відіслав їм звісточку, повідомив про це.

— І що ж вони?

— Розсміялися. Так реготали, що відгомін рознісся далеко горами!

*Neglect Parish (англ.) — притулок безтурботних.